

Sárközy Máttyás: Mit is jelent? Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 706 p.

„Vágd a krumplit csavaralátétekre!” A példa szélsőséges ugyan, de igazi: egy gondosan megfogalmazott recept szövegéből származik, s gyöngyszeme a magyarul tanuló külföldi helytelen szótárhasználatának. Minél többet tud a diák, minél igényesebben akar írni, annál többször nyúl a szótárhoz, s annál többször foghat mellé, hiszen a kétnyelvű szótárat is csak az használja biztonsággal, aki már jól tudja a nyelvet. És akinek csak kicsi szótára van, s le szeretne egy szöveget fordítani... És aki csak közvetítő nyelv segítségével vehet igénybe szótárt... Megannyi probléma, melyek megoldása közös: az egynyelvű szótár, esetünkben valamely értelmező szótár (szinonimaszótár, szlengszótár stb.) használata.

A középhaladó-haladó diákokat magyarra tanító tanár számára örök probléma az egynyelvű szótár használatának fokozatos bevezetése, mivel nincs igazán a más anyanyelvűek számára is használható értelmező szótárunk. Pontosabban nem hozzáférhető, hiszen az Akadémiai Kiadó 1992-ben megjelent, s e célnak legjobban megfelelő Képes diákszótárát azóta sem adták ki újra. A Magyar értelmező kéziszótár elsősorban a magyarok számára készült: átlagos középszintű nyelvtudással nehezen áttekinthető, könnyű elveszni az utalások sűrűjében, s a pontosságra törekvő meghatározások megértéséhez gyakran újabb 4-5 szót kell kikeresni. Ennyi tortúra hamar elriasztja a szótárhasználatától a vállalkozó szellemű diákat.

Az Osiris Kiadónál 2005-ben furcsa könyv jelent meg. Már a címe – *Mit is jelent?* Sárközy Máttyás szótára – is jelzi, hogy nem szokványos szótárral van dolgunk. Mondhatnánk, a szerző „irodalmi munkásságának” része. Sárközy Máttyás 1937-ben Budapesten született, apja Sárközy György, aki Szerb Antallal együtt halt meg a munkaszolgálatban, anyja Sárközy (Molnár) Márta, „a Válasz nagyszökevénye”, anyai nagyapja Molnár Ferenc drámaíró. Sárközy Máttyás rengeteg szállal kötődött hát a 20. század irodalmához, s így középiskolai tanulmányainak befejezése után természetesnek látszott, hogy ő is megpróbálkozzon az írással: a Hétfői Hírlap munkatársa lett. 1956 őszén kiment Angliába, az angol rádió magyar szekciójánál dolgozott, s a londoni magyar emigráció egyik meghatározó alakja lett. 1963-ban jelent meg első kötete. A rendszerváltozás óta Magyarországon is publikál. Legnagyobb sikerét a tavaly megjelent *Levelek Zugligetből* című könyvével aratta, melyben zseniális édesanyjával folytatott levelezését adja közre.

Szótára saját megfogalmazása szerint a Brewer mintájára készült „kissé eklektikus háziszótár”, „amely nemcsak a szavak jelentését és etimológiáját tartalmazza, hanem fogalmakat is megmagyaráz” (dr. Ebenezer Cobham Brewer anglikán tiszteletes 1870-ben állította össze szótárát, melynek legújabb, nyelvészek által frissített kiadása „ott van sok ezer művelt brit könyvespolcán”).

Sárközy nem nyelvész, nem hivatásos szótáríró. Könyve nem felel meg a szótárszerkesztés szigorú szabályainak (azt sem tudjuk pontosan, hogy a könyv hány szócikket tartalmaz – talán 6–8000 címszó lehet benne), de mindezt ne is kérjük rajta számon. Hiányosságai épp a használatát könnyítik meg, hiszen még a kevésbé gyakorlott magyar olvasó is elretten néha a rövidítések és nyelvtani fogalmak sokaságától, nemcsak a nyelvet elsajátító diák. Meghatározásai pontatlanabbak, de lényeg-

gesen egyszerűbbek és érthetőbbek az értelmező szótárban megszokottnál. Vegyük például az *acél* szót. A Magyar értelmező kéziszótár definíciója szerint 'kis széntartalmú (képlékeny) vasötvözet', míg Sárközi meghatározásában 'edzett vas'.

Sárközi szótára tulajdonképpen egy értelmező, szleng- és kultúrtörténeti szótár keveréke. Hogy a fenti példánál maradjunk, nézzük meg, mit találunk még az *acél* címszó alatt: „Hazánk a vas és az acél országa lesz – hangoztatták a nehézipar erőltetett fejlesztésére utaló kommunista szónokok az 50-es években. »Vas Zoltánunk és Acél Tamásunk már van« jegyezte meg valaki ennek hallatán egy pesti kávéházban”. A könyv tele van az ötvenes évek közéletéhez kapcsolódó érdekességekkel, melyek elsősorban az újabb generációk számára lehetnek fontosak, amikor megpróbálják értelmezni számos műalkotás lassan feledésbe merülő utalásait.

A szócikkek a szóösszetételek és származékok teljes körű felsorolása helyett szólasokat, irodalmi idézeteket, szállóigéket, kultúrtörténeti és történelmi magyarázatokat tartalmaznak, egy műlófélben lévő klasszikus humán alpműveltség elemeit. A gyász címszó alatt megtalálhatjuk a *gyászmagyarok* rövid történetét, a *bét* címszóba többek között a hét vezérnek, a *világ bét csodájának*, és a *bét szabad művészetnek* a felsorolása is belefért, de magyarázatot kapunk a *bétmérföldes csizmára*, a *bét országra szóló lakodalomra* és a *bétszilvafás nemes* kifejezésre is. Megtudhatjuk, hogy Heltai Jenő találta ki a *mozi* szót, de szócikk az sz betűnél a *szarajevói merénylet* és a *szatmári béke* is.

Az emigrációban élő írónak bármennyire is munkaeszköze a nyelv, mégis óhatatlanul napról-napra leépül. Mivel nem tudja folyamatosan követni a szavak „értéktőzsdéjét”, a mai kifejezések, a szleng és az idegen szavak használatának értékelésében mintha egy kicsit bizonytalan, néha árnyalatnyit ódivatú lenne. Voltaképpen önmaga megerősítésére, saját nyelvi biztonságának a megszilárdítására írta a szótárát, s a mi szempontunkat figyelembe véve, diákjaink „felépülő” nyelvével talán éppen ezért néha könnyebben találkozik össze.

Maruszkai Judit

Cseresnyési László: *Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2004. 387 p.

Újra a Tinta, nem véletlenül. Ezúttal egy Japánban élő és dolgozó nyelvész, Cseresnyési László szociolingvisztikai kézikönyvét ajánlom figyelembe. Kezdjük a végén! Egyedülálló segítség a kötet végén található majdnem harmincoldalas szociolingvisztikai fogalomtár, amelyben megtaláljuk a könyvben használt mintegy 300 alapvető szociolingvisztikai fogalmat és ekvivalenseiket angol, német, francia, orosz, japán és kínai nyelven (csak néhány példa: bazilektus, bemerítés, szociolektus, kreolizálódás, küszöbhipotézis, jelnyelv). Ez a miniszótár egyúttal a könyv egyik legnagyobb erényét is előlegezi: a szerző, tájékozott nyelvészhez illően, óriási példaanyaggal dolgozik, és az „óriási” itt nemcsak a példák, hanem a vizsgált, megidézett nyelvek igen nagy mennyiségét is kifejezi. Csak néhány nyelvet hadd említsek: réz-szigeti aleut, okcitán, Schwyzertüütsch, tok pisin, volapük.